

Такризи

муқарризи расмӣ Ҳочаев Қурбон Тоирович ба рисолаи номзади Заиров Сиротулло Абдулмаҷидович дар мавзуи “Ташаккули салоҳиятҳои муоширати хонандагонии синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар заминаи таълими фанни адабиёти тоҷик” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ бо ихтисоси 13.00.01- педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (улуми педагогӣ)

Моҳият ва муҳимияти мавзӯ. Солҳои охир дар низоми таълиму тадриси маорифи Ҷумҳур роҳандозҳои навин ва усулҳои ҷадид ба миён омада истодааст, ки ин иқдоми нек ва падидаҳои тоза барои сифатан беҳтар намудани савияи дониш ва дарку фаҳмиши насли наврас мусоидат менамояд. Дар тӯли 31 соли Истиқлолият дар самти таълиму тадрис ва усулу шеваи он як силсила бозёфтҳои қуллайи ба насли наврас дастрас ва ҷолиб мавриди истифода қарор гирифтаанд. Яке аз ин шева ва усули пешкаш намудани аврупоӣ ба Шарқ таълими салоҳиятнок маҳсуб мегардад.

Аз ин лиҳоз, интиҳоби мавзуи рисола басо муҳим буда, барои ташаккули салоҳиятнокии муоширати хонандагон нақши бориз дорад. Бар замми ин, ташаккули салоҳиятҳои фанӣ зимни таълими забону адабиёт ва маҳфилҳои он имконият ва шароит фароҳам меоварад, ки хонанда на танҳо меҳвари донишу фаҳмиш, балки одобу ахлоқу тамиз ва салоҳияти иртиботиро биёмузад. Бино бар ин, диссертант дар заминаи таҷриба ва озмоишҳо собит сохтааст, ки ташаккули таълими салоҳиятнок яке аз омилҳои асосии худшиносӣ ва такмили ҷаҳонбинии ҷавонон маҳсуб мегардад.

Дар рисола дараҷаҳои паҷуҳиши илмии мавзӯ ва сайри таърихӣ он, ташаккули малака ва маҳорати муошират дар заминаи технологҳои самарабахши педагогӣ, олимони бурунмарзӣ ва ватанӣ, ки дар боби ин самт корҳои муҳимро ба сомон расонидаанд, таҳқиқ гардидааст.

Мухаккик зимни дараҷаи илмии пажухиш салоҳиятнокиро ба ду ҷанба: салоҳиятмандии омӯзгор ва салоҳиятмандии хонанда қисмат намуда, баҳри тақвияти он ба андешаҳои олимони ишора менамояд.

Дар рисола ва фишурдаи он масъалаи робитаи таҳқиқот бо барномаҳои фанни забон ва адабиёти тоҷик, методикаи таълим, нақшаи таълим ва татбиқи корҳои илмию пажухиши муассисаҳои илмӣ – таҳқиқотӣ мавриди баррасӣ қарор дорад.

Таркиб ва сохтори рисола аз мақсаду вазифаҳои таҳқиқот, манбаъ ва ҳадафи пажухиш, фарзияҳо ва мароҳил, асоси назарӣ ва амалию усулу роҳҳои таҳқиқ муназзам гардидааст, ки то кадом андоза аз ҳаллу ҷасли мавзӯ дарак медиҳад. Пойгоҳҳои таҳқиқот, ки диссертант бевосита озмоиш гузаронида ва баъзан ба ҳайси омӯзгори фанни адабиёт ширкат варзидааст, аз он башорат медиҳанд, ки рисола дар заминаи таҷриба ва собиқаи корӣ ба миён омадааст. Ин албатта, дастоварди хуби диссертант аст.

Дастовардҳои таҳқиқот бо таъҷиб ба методологияи илмӣ, манбаъҳои гуногуни иттилооти методӣ, педагогӣ, психологӣ, таҳлилу таърифи бисёрҷанбаҳои мафҳумҳои асосӣ, истифодаи мақсадноки методҳои ҳамдигарро мукамалкунандаи таҳқиқотӣ, таҷрибаи шахсии худӣ муаллиф ҳамчун омӯзгори фанни забон ва адабиёти тоҷик, ки ба ҳадаф, предмет, вазифа ва мантиқи таҳқиқот мувофиқанд, таъмин карда шуданд.

Навгониҳои илмии таҳқиқот асоси илмиву воқеӣ доранд. Зеро таҳлилу баррасии таҳқиқоти диссертатсионӣ, натиҷаи корҳои озмоишӣ, ҳулосаи бобҳо, ҳулосаҳои умумӣ ва тавсияҳои методии пешниҳодшуда собит месозанд, ки дар воқеъ аз ҷониби муаллиф:

- бори нахуст масъалаи ташаккули салоҳиятҳои муоширатии хонандагон бо истифода аз технологияи педагогии муосир мавриди таҳқиқи муфассал қарор гирифта, ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии масъала баррасӣ ва қарорд шуданд;

- таҳлилҳои муқоисавии усули анъанавии таълим бо муносибати босалоҳият ба таълим гузаронида шудааст;

- собит гардидидааст, ки муносибати босалоҳият ба таълим дар рушди муошират ва тавонмандии хонандагон заминаҳои муҳим мегузорад, аз ҷумла, ба хонандагон дар рушди тафаккури интиқодӣ ва баёни озоди фикр шароити мусоид фароҳам меорад ва доир намудани дарсҳо бо истифода аз муносибати босалоҳият ба таълим барои хонандагони имрӯза самарабахштар аст;

- муайян карда шудааст, ки робитаи доимии оила, мактаб ва ҷомеа яке аз шартҳои асосии пешрафт ва самарани хуб додани тарбияи маънавию ахлоқии хонандагон дар ташаккули салоҳияти иртиботии хонандагон мебошад;

- омилҳои беҳтарсозандаи вазъи муоширату суҳанронии хонандагони синфҳои болоӣ муайян гардида, амсилаи татбиқи ташаккули салоҳияти иртиботии хонандагон дар дарсҳои адабиёти тоҷик пешниҳод карда шуданд;

- силсилаи салоҳиятҳои фанӣ ва умумифанӣ, ки истифодаи онҳо дар дарсҳои адабиёти тоҷик самарабахш аст, коркард ва пешниҳод шудаанд.

Яке аз падидаҳои нави илмӣ таҳқиқот дар он собит мегардад, ки ӯ дар асоси усули муқоисавӣ бартариии муносибатҳои салоҳиятнокро аз усули анъанавӣ бо далелу аснод ва бурҳонҳо собит намудааст. Дигар ин ки диссертант муътақид бар он мавқеъ аст, ки яке аз омилҳои асосии амалӣ гардонидани муносибатҳои салоҳиятнок робитаи мунтазам ва пайваста бо оила ва мактабу ҷомеа мебошад. Албатта, дар ташаккули шахсият ва маънавиёти насли наврас оила ва мактабу ҷомеа нақши бориз дорад, вале дар ин бобат сохти иҷтимоӣ ва иҷтисодӣ, муҳит низ басо созгор аст.

Пажӯҳанда дар ҳаҷми панҷ нукоте мазмуну муҳтаво ва моҳияти таълими босалоҳиятро дар робита бо дигар омилҳои ёрирасони таълим амсоли маҳфилҳову маърузаҳо ва ҷашнҳову мушоираҳову дигар чорабиниҳои маърифатӣ баён доштааст, ки албатта, ин амал низ аз таҷрибаи дар мактаб доштаи ӯ гувоҳӣ медиҳад.

Муқаррароти назариявии таҳқиқот ба таври кофӣ далелнок карда шуда, дар асоси таҳлилу арзёбии адабиёти илмӣ дар соҳаи методикаи таълим, педагогика ва психология, кори таҷрибавию озмоишӣ оид ба мавзӯи таҳқиқот анҷом ёфтаанд.

Таркиб ва сохтори рисола аз муқаддима, 2 ҷисм ва хулоса, феҳрасти адабиёт ва номгӯи манобеи дигар, ки дар маҷмӯъ 198 саҳифаро фароҳам овардааст, ташкил медиҳад.

Дар ҷисми якуми рисола “Ҷанбаҳои назарии муносибати босалоҳият ба таълим, муошират ва навъҳои он, заминаҳои пайдоиши муоширати солим” асосан сайри таърихӣ ба миён омадани усули таълими салоҳиятнок ва муҳаққиқони аввалину давомдиҳандагонӣ он чӣ дар хориҷ ва чӣ дар дохили кишвар мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар шаш ҷисмҳои боби якум масоили зайл матраҳ гардидаанд: таҳқиқи асосҳои амалӣ – назарии мафҳуми “салоҳият” ва нақши он дар ташаккули нутқи хаттӣ ва шифоҳии насли наврас, муносибати омӯзгор ва мавриди истифода қарор додани усулу шеваи таълим дар шакли муносибати босалоҳият, ҳадафҳои асосии таълими босалоҳият зикр гардидаанд. Диссертант собит кардани мешавад, ки ҷавҳари асосии муносибати босалоҳият пайванд намудани дониши назарӣ бо амалияи шогирдон аст. Яъне, наврас бояд донишу фаҳмиши хешро дар қору фаъолияти зиндагии ҳаррӯзаи хеш амалӣ карда тавонад. Муҳаққиқи навомӯз усули таълими анъанавиро аз он ҷиҳат ноқис мешуморад, ки маҷмӯи донишу маҳорат ва малақаҳо муайян карда шудаанд, ки хонанда бояд аз худ намоянд. Ва дар замонҳои муосир мутахассисони касбиеро омода намудан зарур аст, ки ба фаъолияти мушаххас дар ҳаёт ворид гарданд ва кодир бошанд, ки ҳамаи мушкилоти зиндагӣ ва монеаҳои ҳаёти хешро ба осонӣ ҳаллу ҷисм намоянд.

Ба андешаи муҳаққиқ насли навраси имрӯз бояд ашхосе бошанд, ки дар назди хеш ҳадафҳо гузоранд, фикру андеша ва речаи хешро тариқи мусбат арзёбӣ намоянд, ба ҳаёт мутобиқ гарданд. Фазаи муосири иттилоотӣ ва фарҳангиро дуруст дарк намуда, аз он ҷиҳат беҳтарину дар ҳаёт лозимаро барчинад.

Дар моддаи панҷуми фасли якум вожаи “Муошират” шарҳу эзоҳи муфасссал ёфтааст. Муҳаккик этимологияи калима, муродифҳои он, одоби муошират, рафтору гуфтору кирдори намунавӣ дар ҷамъиятро таҳқиқ намудааст. Ва ниҳоят дар моддаи шашум андешаҳои бузургони салаф ва муосир оид ба вожаи “Муошират” ва аркони он ба панҷаи пажухиш гирифта шудааст.

Фасли дуввуми рисола “Ташаккули салоҳиятҳои муоширати хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар заминаи таълими фанни адабиёти тоҷик” номгузори гардида, дар ҳаҷми шаш модда ҳаллу фасл гардидааст.

Дар ин қисматҳо муҳаккик нахуст дар боби вазъи муосири муоширати наварасону ҷавонон ва омилҳои асосии ташаккулдиҳандаи “муоширати солим” суҳан ронда, нақшу моҳияти забони нобу поку шаффофи тоҷикиро беҳтарин силоҳи муошират медонад ва бомавриду бомавқеъ истифода бурдани онро яке аз аркони муҳими маҳорати суҳанварӣ мешуморад. Бидуни ин, омилҳои асосии таъсиррасонро дар муоширати дурусти шогирдон макотиб, омӯзгор, хонавода, ҷомеа, ҳамсинфон ва амсоли он басо муҳим мешуморад. Пажуханда дар ин қисм барои исбот ва тақвияти фикри хеш аз осори мутафаккирони гузашта ва муосир мисолҳо ва қитъаҳо оварда, собит месозад, ки донишгари забон, захираи лугавӣ шогирдонро ба олами пурэҷозии суҳан ворид мегардонад. Бино бар ин, – таъкид месозад муҳаккик ҳар як ҳаракат, оҳанги гуфтор, тарзи талаффуз, чеҳра ва қиёфаи шогирд ҳангоми тақаллум бояд писандида бошад.

Дар рисола зикр меёбад, ки интиҳоби усулҳои самаранок ва шеваи дурусти таълим аз ҷониби устодону мураббии мактаби мутаваассита ва олии касбӣ басо муҳим буда, кушиш бар он шавад, ки хонандагон маҳорат, қобилият ва дониши хешро дар ҳаёт татбиқ карда тавонанд, салоҳиятмандии хешро собит созанд.

Қобили зикр аст, ки диссертант дар ташаккули салоҳиятноки таълим ва муоширати дурусту гуфтору рафтори нек нақши панду ҳикмат ва андарзу насихат, ба ёд овардани зарбумасалу мақолҳоро басо муҳим мешуморад, ки

манзалату шукуҳи маърифат, маънавият, ахлоку одоби соҳибони забони ноби тоҷикиро боло мебарад.

Диссертатсия ба забони адабии тоҷикӣ басо хуб навишта шуда, бо меъёрҳои он комилан мутобиқат менамояд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи комиссия:

Тартиби таҳияи диссертатсия ва автореферат ба талаботи Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсияҳо барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD)-доктор аз рӯи ихтисос, номзади илм ва доктори илм, авторефератҳо ва мақолаҳои илмии ҷопшуда мувофиқ буда, автореферати диссертатсия мазмуни мухтасари диссертатсияро ифода карда, тасаввуроти аниқро доир ба моҳияти таҳқиқоти гузаронидашуда ва натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф медиҳад.

Натиҷаҳои бадастомада, эътимоднокӣ, хулосаву тавсияҳо тибк талаботи Комиссия ва Дастурамал аз ҷиҳати илмию-методӣ асоснок карда шуда, ба миқдори кофӣ бо тавсияву пешниҳодҳои назариявӣ ва амалӣ, мисол ва ҷадвалҳо таъмин аст.

Диссертатсия тибки муқаррароти Дастурамал фаҳмо, бо лаҳни равони тоҷикӣ ва босаводона навишта шуда, тартиби таҳия, ҷобачогузори қисмҳои алоҳидаи он, робитаи мантиқӣ ва муттасилӣ ба пуррагӣ риоя карда шудааст. Доир ба ҳар як боб ва умуман, ба рисола хулосаҳои возеҳу фаҳмо бароварда шудааст.

Дар фарҷоми рисола “Хулосаҳои умумӣ”, ки бозгӯи натиҷаи пажӯҳиш аст, муҳаққиқ оид ба ташаккули салоҳиятҳои муоширатии мактабиёни синфҳои болоӣ зимни машғулиятҳои адабиёт афкору андешаҳои хешро ҷамъбаст менамояд.

Дар ин хулосаҳо ҳадаф аз он иборат аст, ки :

–хангоми интиҳоби мафҳум ва истилоҳот дар таълими босалоҳият ба таҷрибаи гузаштагонамон ҳамвора таъя намудан лозим аст. Собит гардид, ки татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим ба он тақозо дорад, ки таърихи амалӣ

шудани онро аз таҷрибаи кишварҳои ҳамсоя низ мавриди баҳрабардорӣ қарор диҳем.

—таҷрибаи чандсолаи омӯзгории муҳаққиқ собит намудааст, ки ташаккули салоҳиятҳои муоширати наврасон ба омилҳои зерин: богчаҳои атфол, дабиристонҳо, мактабҳои таълимоти мутавассита, волидайн, устодон, ҷомеа ва шабакаҳои иҷтимоии он, воситаҳои ёрирасони таълим ва иттилоотӣ, техника ва технолужия, фанни забону адабиёти тоҷик нақши бориз доранд.

Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ:

Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар конференсияҳои илмию амалӣ, мизҳои мудаввар ва семинарҳои илмӣ-методи дар Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, баргузор шуда ироа ва баррасӣ шуда, дар нашрияҳои илмии тақризшаванда дар шакли 12 мақолаҳои илмӣ, аз он ҷумла 6 номгӯй дар нашрияҳои илмии тақризшавандаи фехристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 3 номгӯй дар маҷмуаи маводи конференсияҳо ва 3 номгӯй дар нашрияҳои дигар ба таъби расидаанд, ки муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос мекунанд.

Ба рисолаи номзадии Зоиров Сиротулло Абдулмаҷидович дар маҷмуъ тариқи мусбат арзёбӣ намуда, дар радифи он баъзе нуқсон ва норасоӣҳои ҷузъии онро низ бояд арзёбӣ намуд:

1. Агар вожаи “ташаккул”-ро аз мавзуи рисола истисно намоем, он тамоман ба методикаи таълим дар асоси салоҳиятнокии шогирдон зимни дарсҳои адабиёт табдил меёбад.
2. Муҳимияти мавзӯ тариқи мушаххас набуда, мавҳум ва номуқаммал арзёбӣ гардидааст.
3. Дар бисёр иқтибосҳо (қитъаҳои манзум ва мансур) манбаъ таҳти рақамгузорӣ сабт наёфтааст.
4. Дар рисола як силсила вожаҳои нави ночаспон “болоифанӣ,” “муносибати хонандамехвар” ба қор гирифта шудааст, ки маъмул нест.

Норасоиҳои зикргардида чузъӣ ва ислохпазир буда, ба ҳеҷ вачҳ қимати рисолаҳо коста нахоҳад кард. Арзиши илмӣ ва сатҳи пажухиши рисолаи таҳқиқоти анҷомпазируфта арзанда буда, муҳимияти мавзӯ, навгониҳо, дастовардҳо ва дастуру пешниҳодҳои онро собит хоҳад кард.

Ба андешаи мо, рисолаи номзоди Заиров Сиротулло Абдулмаҷидович дар соҳаи назария ва таърихи педагогика ва усули таълим саҳми бориз дорад.

Рисола қомилан ва дақиқан ҷавобгӯи талаботи Комиссияи олии аттестатсионӣ дар назди дастгоҳи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, муаллифи он – Заиров Сиротулло Абдулмаҷидович сазовори унвони номзоди улуми педагогӣ оид ба ихтисоси 13. 00. 01.- педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мебошад.

Доктори илмҳои педагогӣ,
профессори кафедраи забонҳои
Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ
ва соҳибқори Тоҷикистон

Хоҷаев Қ. Т.

Имзои Хоҷаевро тасдиқ мекунам.

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишгоҳи байналмилалӣ
сайёҳӣ ва соҳибқорӣ

Чураев Ш.